

NOZIEDZĪGA VARDARBĪBA KRIMINĀLTIESĪBĀS

Valentija Liholaja

TIESU NAMU AĢENTŪRA

2025

UDK 343
Li350

Valentija Liholaja
NOZIEDZĪGA VARDARBĪBA KRIMINĀLTIESĪBĀS
Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2025, 222 lpp.

Darbs ir autortiesību objekts un aizsargāts ar Autortiesību likumu.
Autora tiesību pārkāpšana, jo īpaši darba pavairošana, tulkošana, izplatīšana u.tml. bez autora piekrišanas, ir krimināli sodāma rīcība.

© Valentija Liholaja, 2025
© Marina Selunska, mākslinieciskais noformējums, 2025
© Tiesu namu aģentūra, 2025

Izdevējs: Tiesu namu aģentūra
Baldones iela 1b, Rīga, LV-1007
tnagramatas.tna.lv; facebook.com/TNAgramatas

Tiražētājs: SIA "Jelgavas tipogrāfija"

ISBN 978-9934-621-28-4

SATURA RĀDĪTĀJS

IEVADS	6
1. NOZIEDZĪGAS VARDARBĪBAS IZPRATNE KRIMINĀLTIESĪBĀS	9
1.1. Vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu sistēmas ģenēze Latvijas teritorijā spēkā bijušajā un aktuālajā tiesiskajā regulējumā	9
1.2. Vardarbība kā krimināltiesiska kategorija un tās veidi.....	26
1.2.1. Vardarbības izpratne	26
1.2.2. Fiziskā vardarbība	30
1.2.3. Psihiskā (emocionālā) vardarbība	45
1.2.4. Bruņotā vardarbība.....	64
1.2.5. Seksuālā vardarbība	71
1.2.6. Ekonomiskā vardarbība un vardarbīgā kontrole	81
2. VARDARBĪBAS IEDALĪJUMS PĒC UPURA	84
2.1. Vardarbība ģimenē	84
2.2. Vardarbība pret sievietēm.....	100
2.3. Vardarbība pret bērnu	129
2.4. Cietsirdīga izturēšanās pret dzīvnieku.....	174
3. ATSEVIŠKAS VARDARBĪGU NOZIEDZĪGU NODARĪJUMU KVALIFIKĀCIJAS NIANSES	183
3.1. Vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu sastāvu īpatnības.....	183
3.2. Saliktu vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija pēc ideālās kopības un konkurences nosacījumiem.....	186
SUMMARY	195
IZMANTOTIE AVOTI	197
1. Literatūra	197
2. Tiesību akti.....	204
3. Juridiskās prakses materiāli	209
4. Citi avoti	221

IEVADS

Vardarbīgā noziedzība kā ļaunākais sociālās vardarbības veids vērtējama kā mūsdienu civilizācijas asākā globālā problēma, kas apdraud ne tikai personas dzīvību, fizisko un mentālo veselību, personas brīvību, bet prasa arī milzīgus materiālus ieguldījumus vardarbības apkarošanai un rada zaudējumus tās izraisīto seku novēršanai.

Vardarbīgi noziedzīgi nodarījumi var skart ikvienu sabiedrības locekli neatkarīgi no viņa dzimuma un vecuma, izpaužoties kā fiziskā, psihiskā vai psiholoģiskā (emocionālā), seksuālā, ekonomiskā vardarbība un arī kā vardarbīga kontrole. Atkarībā no vardarbības upuriem tiek izdalīta vardarbība ģimenē, vardarbība pret sievietēm un vardarbība pret bērniem, kā arī tiek analizēta cietsirdīga izturēšanās pret dzīvniekiem.

Eiropas Savienības Pamattiesību harta, kas tiek raksturota kā "vērtību un ideālu stūrakmens, uz kura balstās Eiropas Savienība, izklāsta universālās vērtības – cilvēka cieņu, brīvību, vienlīdzību un solidaritāti, kas pilsoņiem nodrošina brīvības, drošības un tiesiskuma telpu, balstoties uz demokrātijas un likuma varas principiem".¹

Eiropas Savienības Pamattiesību harta² deklarē arī tādas ikvienas personas tiesības, kuru īstenošanu var apdraudēt vardarbīgi noziedzīgi nodarījumi. Tā hartas 1.pants noteic, ka cilvēka cieņa ir neaizskarama. Tā ir jārespektē un jāaizsargā; 2.pantā noteikts, ka ikvienai personai ir tiesības uz dzīvību, savukārt no hartas 3.panta pirmās daļas izriet, ka ikvienai personai ir tiesības uz fiziskās un garīgās neaizskaramības ievērošanu.

¹ Pieci fakti par Eiropas Savienības Pamattiesību hartu. Pieejams: <https://www.europarl.europa.eu/topics/lv/article/20191115STO66607/pieci-fakti-par-eiropas-savienibas-pamattiesibu-hartu> (skatīts 20.11.2024.).

² Eiropas Savienības Pamattiesību harta: pieņemta 2000.gada 7.decembrī (spēkā no 01.12.2009.). OVC 202, 07.06.2016.

Pamattiesību hartā un virknē starptautisko cilvēktiesību dokumentu, kuri minēti grāmatas satura izklāstā, ietverti priekšrakstu īstenošanai tiek pieņemtas attiecīgās konvencijas, direktīvas, Eiropas Padomes Ministru komitejas ieteikumi Eiropas Savienības dalībvalstīm, nosakot to pienākumus vardarbības novēršanai. Tā, piemēram, 2011.gada 11.maija Eiropas Padomes Konvencijas par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu (Stambulas konvencija) mērķis ir aizsargāt sievietes no jebkādas vardarbības un novērst vardarbību pret sievietēm un vardarbību ģimenē, sodīt par to un to izskaust.³ ANO 1989.gada 20.novembra Bērnu tiesību konvencijas 19.pantā noteikts, ka "dalībvalstis veic visus attiecīgos likumdošanas, administratīvos, sociālos un izglītošanas pasākumus, lai ikvienu bērnu aizsargātu pret fizisku vai psiholoģisku vardarbību, miesas bojājumiem vai nežēlīgu, nevērīgu vai nolaidīgu izturēšanos vai ekspluatāciju, tostarp pret seksuālo vardarbību, kamēr viņš ir vecāku, aizbildņu vai jebkuras citas par bērnu atbildīgas personas aprūpē".⁴

Arī judikatūrā ir akcentēts, ka "vardarbība ir personas pamattiesību, īpaši tiesību uz dzīvību, brīvību, fizisko un garīgo integritāti, privātumu, pārkāpums, un valstij, lai nodrošinātu šo pamattiesību ievērošanu, ir noteikti pienākumi personu aizsardzībā pret vardarbību. Cilvēka pamattiesību aizsardzības pienākums pieprasa no valsts ne tikai atturēties no cilvēktiesību pārkāpumiem pret tās iedzīvotājiem, bet arī nodrošināt zināmu aizsardzību pret citu indivīdu iejaukšanos šajās tiesībās. Proti, valstij ir ne tikai pienākums izveidot juridiskās atbildības sistēmu, kas ļauj reaģēt situācijās, kad pamattiesību aizskārums ir jau noticis, bet tai vispirms ir pienākums preventīvi aizsargāt cilvēkus, nepieļaujot, ka viņu tiesības tiek reāli aizskartas".⁵

³ Eiropas Padomes Konvencija par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu: pieņemta 2011.gada 11.maijā (Latvijā spēkā no 01.05.2024.). *Latvijas Vēstnesis*, 13.12.2023., Nr.241.

⁴ ANO Bērnu tiesību konvencija: pieņemta 1989.gada 20.novembrī (Latvijā spēkā no 14.04.1992.). *Latvijas Vēstnesis*, 28.11.2014., Nr.237.

⁵ Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2022.gada 22.jūlija spriedums lietā Nr.SKA29/2022 (ECLI:LV:AT:2022:0722.A420244616.12.S).

Lasītājam tiek piedāvāta monogrāfija "Noziedzīga vardarbība krimināltiesībās", kuras pirmajā nodaļā skaidrots vardarbības jēdziens un tās veidi, kā arī iespējamais kaitējums, ko tie var izraisīt. Otrajā nodaļā analizētas vardarbības izpausmes ģimenē, vardarbība pret sievietēm un vardarbība pret bērniem, aplūkojot arī aktuālo krimināltiesisko regulējumu un tā piemērošanu praksē. Šajā nodaļā tāpat analizētas novitātes Eiropas Savienības tiesiskajā regulējumā attiecībā uz vardarbību pret sievietēm un bērniem, proti, Eiropas Parlamenta un Padomes 2024.gada 15.maija Direktīvu 2024/1385 (ES) par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē apkarošanu⁶ un Eiropas Parlamenta un Padomes 2011.gada 13.decembra Direktīvas 2011/93 (ES) par seksuālās vardarbības pret bērniem, bērnu seksuālās izmantošanas un bērnu pornogrāfijas apkarošanu, un ar kuru aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2004/62/TI⁷ pārstrādātās redakcijas projektu. Ievērojot to, ka šie tiesību akti uzliek valstīm pienākumu kriminalizēt virkni pret sievietēm un bērniem vērstu nodarījumu, izteiktas pārdomas par Krimināllikuma iespējamajiem grozījumiem un papildinājumiem. Pēdējā nodaļā aplūkotas atsevišķas vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas nianšes, tostarp kvalifikācija pēc noziedzīgu nodarījumu kopības un konkurences nosacījumiem.

Grāmata noderēs topošajiem juristiem, lai palīdzētu apgūt izpratni par vardarbīgiem noziedzīgiem nodarījumiem un to kvalifikācijas jautājumiem. Autore cer, ka tā varētu būt noderīga arī praktizējošiem juristiem krimināltiesību normu piemērošanas procesā.

⁶ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2024/1385 (ES) par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē apkarošanu: pieņemta 2024.gada 14.maijā. *OV L* 2024/1385, 24.05.2024.

⁷ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2011/93 (ES) par seksuālās vardarbības pret bērniem, bērnu seksuālās izmantošanas un bērnu pornogrāfijas apkarošanu, un ar kuru aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2004/62/TI: pieņemta 2011.gada 13.decembrī. *OV L* 335/1, 17.11.2011.